

Hoa Lan Việt Nam

Việt Nam, quê hương của chúng ta cũng là quê hương của rất nhiều loại hoa lan. Những cây lan này sinh sống tại các vùng rừng, núi từ biên giới Việt Nam - Trung Hoa dọc theo dãy Trường Sơn cho đến các miền cao nguyên Đắc Lắc, Lâm Đồng, đồ xuống Nam Cát Tiên, Sông Bé, Lộc Ninh, Kiên Giang và các hải đảo như Phú Quốc, Côn Đảo v.v...

Trong số lan của Việt Nam có rất nhiều cây hiếm quý và có khoảng 275 cây đặc hữu (endemic) chỉ mọc ở Việt Nam mà thôi, như các cây: *Christensonia vietnamica*, *Dendrobium suzuki* và cây nữ hài như: *Paphiopedilum vietnamense* v.v...

Christensonia vietnamica
Ảnh: Nguyễn Minh Đức

Dendrobium suzuki
Ảnh: Trần Ngọc Mạnh

Paphiopedilum vietnamense
Ảnh: Ngô Tạo

Riêng cây *Vietorchis aurea*, loài lan đặc hữu do Mai Văn Xinh tìm thấy lần đầu trên thế giới tại Vườn Quốc gia Cúc Phương vào tháng 5-2004 đã được Tiến sĩ Leonid Averyanov dùng tên nước Việt đặt tên cho loài lan này.

Vietorchis aurea
Ảnh: Trường Đại học Yersin Đà Lạt

Theo các tài liệu từ trước đến nay cho biết về những cây lan Việt Nam như sau.

- Trong cuốn *Flore General de L'Indochine* vào năm 1924, Gagnepain và Guillaumin đã liệt kê ra 96 loài (genus) và 485 giống (species) cho toàn thể Đông Dương với các mẫu vật (specimen) được lưu trữ tại Viện bảo tàng Paris.
- Năm 1992, Gunnar Seidenfaden ấn hành cuốn *The Orchids of Indochina* với 140 loài và 800 giống cho cả 3 nước Việt, Miên, Lào.
- Năm 1993, Giáo sư Phạm Hoàng Hộ trong cuốn *Cây Cỏ Việt Nam*, Quyển III, tập 2 ghi nhận được khoảng 90 loài và 800 giống với hình vẽ, lời mô tả và nơi lan mọc.
- Năm 1988, Tiến sĩ Trần Hợp trong cuốn *Phong lan Việt Nam* ghi nhận được 137 loài, 1153 giống, với một số rất ít hình ảnh còn một phần lớn là hình vẽ và lời mô tả.
- Nhưng trong những sách vở kể trên có nhiều sự trùng hợp về tên cây lan hoặc không đúng với hiện tại và có những cây không mọc tại Việt Nam v.v...

Nhận thấy rằng nếu chỉ nhìn vào hình vẽ và lời mô tả thực khó lòng có thể nhận diện được cây lan, nên sau nhiều năm sưu tầm và nghiên cứu, năm 2007, chúng tôi đã liệt kê được hình ảnh của 149 loài và 927 giống. Với 497 hình ảnh của Karel Petrzelka, cựu Tổng lãnh sự Tiệp Khắc đã thu lượm trong 9 năm tại Việt Nam, hình ảnh của Tiến sĩ Phan Kế Lộc, anh Nguyễn Minh Đức, Thạc sĩ Nông Văn Duy và Tiến sĩ Leonid Averyanov người Nga, trong 20 qua đã có 80 cuộc khảo sát khắp núi rừng Việt Nam có thể nói không ngoa, ông là người biết rành rẽ nhất về hoa lan Việt Nam, cùng với những hình ảnh của chúng tôi và các bạn bè cũng như thu lượm trên *Internet*, sách vở, tài liệu... (Xin xem các bài liên hệ trên trang www.hoalanvietnam.org.)

Papilionanthe pedunculata
Ảnh: Karel Petrzelka

Paphiopedilum helenae
Ảnh: Bùi Xuân Đáng

Theo Tiến sĩ Leonid Averyanov, hoa lan Việt Nam có thể lên tới trên 1200 giống (species). Tới tháng 11 năm 2007, ông và cô con gái Anna Averynova, Tiến sĩ Phan Kế Lộc, Nguyễn Tiến Hiệp đã kiểm kê được 155 loài và 1005 giống. Trong số này có 82 loài và 411 giống được các nhà khoa học Pháp tìm ra vào thời kỳ từ 1743-1954. Sau đó có 73 loài và 594 giống được tìm thấy vào thời kỳ từ 1960-2007.

Trong những chuyến về thăm quê hương năm 2009 và 2010 đi từ Điện Biên, Lào Cai, Quảng Bình, Huế, Đắk Lắk, Đà Lạt cho tới Kiên Giang, Phú Quốc chúng tôi đã thu được vài ngàn tấm ảnh và cũng được các bạn tặng cho tổng cộng tới khoảng 50,000 tấm. Từ năm 2007 tới nay lại có rất nhiều thay đổi, nhầm lẫn và sai sót giữa loài này và loài khác rồi lại có những cây mới được tìm ra.

Bắt đầu từ đầu năm 2009 cho tới cuối năm 2011, chúng tôi nhận diện các hình ảnh đó với tên khoa học, kiểm kê và bổ túc thêm, cho nên bộ sưu tập mới “Lan Rừng Việt Nam từ A đến Z” gồm 163 loài và 1113 giống. Những cây lan này được tra cứu và kiểm điểm theo các sách vở kể trên và tham khảo trong các sách vở tài liệu như: *Slipper Orchids of Việt Nam, Updated check list of the Orchids of Vietnam, Manual of identification flowering plants of Cuc Phuong National Park, Botanica’s Orchids, Dendrobium and its Relatives, Lan Việt Nam, Thực vật Chí Việt Nam, Báo cáo Tổng kết tỉnh Lâm Đồng, Lan hoang dã Phú quốc*, và rất nhiều tài liệu của Tiến sĩ Leonid Averyanov cũng như các khoa học gia gửi cho gửi cho.

Trong số 1113 cây lan này có những cây mới được tìm ra như cây *Lockia sonii* mới tìm ra tại Sơn La, đây là một cây hoàn toàn mới lạ với thế giới. Đặc biệt nhất là tên gọi của cây lan này sẽ làm hài lòng những ai còn mang nặng tự ái quốc gia, dân tộc. Giáo sư Leonid Averyanov đặt tên loài: **Lockia** để vinh danh giáo sư Phan Kế Lộc, một nhà khoa học Việt Nam đã sát cánh cùng ông trong 20 năm tìm kiếm hoa lan và các thực vật khác trên khắp núi rừng Việt Nam. Còn chữ **sonii** chỉ tên giống là tên ông Nguyễn Thanh Sơn, người đã tìm ra cây này.

Ngoài ra còn có những cây mới tìm thấy lần đầu tại Việt Nam như cây *Drymoda siamensis*, *Monomeria barbata*, *Dendrobium strongylantum* v.v... như chúng tôi đã tường trình với quý bạn trong thời gian vừa qua.

Paphiopedilum canhii
Ảnh: Chu Xuân Cảnh

Drymoda siamensis
Ảnh: Khương Hữu Thắng

Dendrobium strongylantum
 Ảnh: Đinh Văn Tuyền

Monomeria barbata
 Ảnh: Đinh Văn Tuyền

Ngoài ra lại có nhiều cây được chuyển đổi từ loài này sang loài khác hoặc vì sự sai lầm tên của những cây được tìm ra vào cuối thế kỷ thứ 18 và đầu thế kỷ thứ 19, hoặc vì có sự khác biệt nên đã được chuyển đổi sang một loài hay một giống khác. Thí dụ:

- *Acampe bidupense* đã đổi thành *Deceptor bidupense*
- *Aerides rubescens* thành *Ascocentrum rubescens*
- *Kingidium deliciosum* thành *Phalaenopsis deliciosa* v.v...

Deceptor bidupense
 Ảnh: Nông Văn Duy

Ascocentrum rubescens
 Ảnh: Bùi Xuân Đáng

Phalaenopsis deliciosa
 Ảnh: Nguyễn Minh Đức

Trong số 1090 giống lan với các hình ảnh của các bạn tại Việt Nam tặng cho, một phần của chúng tôi và một số vẫn còn phải còn mượn trên Internet.

Lan Việt Nam đông đảo nhất là loài *Bulbophyllum* với 148 giống (cây), thứ đến là loài *Dendrobium* với 142 cây và loài *Eria* với 76 cây.

Muốn hiểu rõ hình dáng, màu sắc, cũng như đặc điểm của cây lan của đất nước thân yêu, xin hãy vào trang Web www.hoalanvietnam.org.

Sưu tầm và nghiên cứu những bông hoa xinh đẹp của quê hương xứ sở chỉ là một thú vui giải buồn của chúng tôi, một ông già xa xứ với cái tuổi 85. Nếu yêu thích xin cứ việc sao chép miễn phí (download) coi như là món quà nhỏ của chúng tôi thân tặng các bạn yêu lan. Bộ sưu tập Hình Ảnh Lan Rừng Việt Nam từ A đến Z sẽ không in ra sách hay DVD và nếu có không phải là do chúng tôi chủ trương.

Xin thành thực cảm ơn những bạn đã tặng sách, hình ảnh và tài liệu để chúng tôi có thể hoàn thành công cuộc khảo cứu này. Chúng tôi cũng xin các bậc thức giả vui lòng hiệu đính cho những sai sót chắc chắn không thể nào tránh khỏi.

Bùi Xuân Đáng
Wesminster năm Nhâm Thìn (2019)